

Dr. Dobszay Ambrus igazgató úr részére

**Tanternv- és Követelményfejlesztő Központ
Kutatási, Elemzési és Értékelési Igazgatóság
Oktatókutató és Fejlesztő Intézet**

1143 Budapest, Szobránc utca 6-8.

Tárgy: Az érettségi vizsga 2017-től esedékes javítási útmutatóinak alaptörvény-ellenessége

Tisztelt Igazgató Úr!

Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (a továbbiakban: OFI) honlapján közzétette az új, 2017-es érettségi mintafeladatait, javítókulcsait. A Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) Tanszabadság Programja áttekintette a humán vizsgatárgyakból – azaz a magyar nyelv és irodalom és történelem vizsgatárgyakból – elérhetővé tett mintafeladatsorokat, javítási útmutatókat. Áttekintésünk célja a Tanszabadság Program céljaival összhangban az volt, hogy meggyőződjünk róla: a kérdéses érettségi feladatsorok illetve azok javítási útmutatói megfelelnek a tanulókat, pedagógusokat, vizsgáztatókat a köznevelési folyamatban és az azt lezáró érettségi vizsgáztatás során is megillető alapvető jogi normáknak. Célunk volt továbbá az is, hogy bármilyen visszásság esetén még idejében, a szóban forgó új érettségi vizsgák első alkalmazása előtt számottevő idővel korábban segítséget nyújtsuk az OFI-nak, s ezen keresztül az érettségiző tanulóknak valamint az érettségi vizsgadolgozatok értékelőinek, a jogsértések megelőzésében, kiküszöbölésében.

1. A magyar nyelv és irodalom emelt szintű érettségi mintafeladatsorok

A humán érettségi mintafeladatsorok monitorozásának eredményeképp a következő visszásságra szeretnénk felhívni az OFI figyelmét, és egyszersmind javaslatot tenni az orvoslására. A magyar nyelv és irodalom vizsgatárgyhoz készített, emelt szintű feladatsorok javítókulcsának (a továbbiakban: Javítókulcs) áttanulmányozása során egy olyan javítási útmutatást találtunk, amelynek követésével sérülhet mind a vizsgázók, mind pedig a vizsgadolgozatokat értékelő pedagógusok lelkiismereti szabadsága, illetve amely ellentétes az érettségi vizsga jogszabályokban szabályozott követelményeivel.

Levelünkkel tehát abban szeretnénk segíteni az OFI-t – s ezáltal a jövőben érettségre készülő tanulókat, az érettségre felkészítő és a vizsgadolgozatokat javító pedagógusokat is –, hogy egy, a javítókulcsban eszközölt apró javítással megelőzze az alkotmányos jogok sérelmét az érettségi vizsga során.

A Javítókulcs jogsértő szövegrésze félkövér betűvel szedve a következő:

*"Figyelem! Az értékelés eredménye nem függhet a válaszadó és az értékelő világnézetétől, erkölcsi állásfoglalásától vagy vallási nézeteitől – kivéve természetesen azokat a nézeteket, amelyek a Magyarország Alaptörvényében lefektetett közös értékekkel élesen szemben állnak."*¹

Az alábbiakban megindokoljuk a kiemelt szövegrész jogsértő mivoltát, és egy egyszerű javaslatot teszünk a Javítókulcs jogsértő részének módosítására, a jogsértés megelőzésére. Álláspontunk szerint a szövegrész megsérti a köznevelési-oktatási folyamat Alaptörvényben és törvényben, rendeletben egyaránt garantált világnézeti semlegességét, sértheti a vizsgázó és a vizsgát értékelő pedagógus lelkiismereti szabadságát, és a jogállamiság alapvető követelményeinek sem tesz eleget azáltal, hogy a rendeletben megszabott vizsgakövetelményektől eltérő és homályos követelményeket juttat érvényre az érettségi vizsgáztatás során. Levelünkben az OFI későbbi munkáját segítő céllal kiterünk arra is, hogy az Alaptörvényben lefektetett értékek számon kérése miért lenne jogellenes más vizsgatárgyak esetén is, és miért nem következhet, következik a köznevelési folyamat céljait szabályozó hatályos jogszabályokból sem.

2. Az Alaptörvény világnézeti elkötelezettsége

A Javítókulcs kifogásolt szövegrészét minden bizonnyal az a feltevés motiválta, miszerint egy állam legitim alkotmánya mindenki számára saját egyéni világnézeti meggyőződésétől függetlenül is elfogadható jogokat, értékeket, kötelezettségeket fektet le. Ha ez így lenne, a kifogásolt szövegrész nem sérthetné senki lelkiismereti szabadságát. Magyarország Alaptörvénye azonban nem ilyen alkotmány. A TASZ álláspontja ebben a tekintetben megegyezik az Alaptörvény előkészítésében, megvitatásában, elfogadásában számottevő szerepet vállaló politikusokéval, akik számos alkalommal leszögezték, hogy az Alaptörvény világnézeti elkötelezett értékrendet fektet le. Magyarország Alaptörvénye tehát nem "közös értékeket" rögzít, hanem részint elköteleződik az állampolgárok egy részének világnézeti meggyőződéséhez köthető értékek mellett; világnézeti semlegesnek nem mondható.

Az előbbi állításokat az Alaptörvényből vett, következő példák is alátámasztják:

(1) A Nemzeti Hitvallás tanúsága szerint az Alaptörvény elismeri "a kereszténység nemzetmegtartó szerepét". A vizsgázó, a vizsgát értékelő pedagógus vagy egyetért ezzel az állítással, vagy sem, világnézeti meggyőződésétől függően: számos vizsgázó minden bizonnyal egyetért ezzel, mások azonban minden bizonnyal nem értenek egyet vele.

(2) Az L) cikk (1) bekezdése szerint a "családi kapcsolat alapja a házasság". Ismét csak számos vizsgázó, pedagógus egyetért ezzel, azonban a mai Magyarország számos állampolgára él egyszülős családban, neveli gyermekét ellenkező nemű élettárral (házasságon kívüli kapcsolatban), vagy azonos nemű élettárral. Ezeknek a családformáknak az elismerése a hatályos Alaptörvényben lefektetett értékekkel "élesen szemben áll". A vizsgázó tehát kizárólag ezen együttélési formák családként való említését, egyáltalán család mivoltuk kritikai elemzését mellőzve reménykedhet vizsgadolgozata maximális pontszámában – akkor is, ha ezzel saját szüleit, gyermekeit, párját vagy párjait kell családjaként megtagadnia. A vizsgadolgozatot értékelő pedagógus pedig – még ha például rossz véleményrel van a házasság intézményéről, vagy elvált, vagy gyermekét egyedül neveli – szintén akár saját magával meghasonulva kénytelen értékelnit a vizsgadolgozatot, semmibe véve a saját életének

¹ Az idézett útmutatás egységes volt az összes, az OFI honlapján 2015. október 8-án elérhető magyar nyelv és irodalom tárgyból közzétett emelt szintű mintafeladatsor javítókulcsában. Ld. <http://ofi.hu/magyar-nyelv-es-irodalom-mintafeladatsorok>

értékkalkoló tényezőiről, saját maga családjához tartozásról alkotott meggyőződését, megfelelően az Alaptörvény világnézeti elköteleződésének.

(3) Az U) cikk (1) bekezdése szerint "A Magyar Szocialista Munkáspárt és jogelődei, valamint a kommunista ideológia jegyében kiszolgálásukra létrehozott egyéb politikai szervezetek bűnöző szervezetek voltak, amelyek vezetői el nem évülő felelősséggel tartoznak a) az elnyomó rendszer fenntartásáért, irányításáért, az elkövetett jogsértésekért és a nemzet elárulásáért [...]" Továbbá: "A demokratikus átmenet során a Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódjaként jogi elismerést nyert politikai szervezetek a törvénytelenül felhalmozott vagy örököseként is osztoznak elődjeik felelősségében." Ismét nem az idézett értékelő állítások igazságtartalmát vitatjuk. Csupán felhívjuk rá a figyelmet: a morális felelősség-tulajdonítás, a jelenkori pártok felelőssége, morális öröksége országunk rendszerváltás előtti modern történelme tekintetében vitatott kérdések. Az e kérdésekről alkotott morális ítéletek pedig jelentősen függenek az ítéletalkoló egyéni világnézeti meggyőződésétől – nem pusztán ténykérdésekről van tehát szó.

3. A vonatkozó jogszabályi rendelkezések

3.1. Alkotmányos követelmények

3.1.1. Lelkiismereti szabadság és az állami köznevelés, értékelés világnézeti semlegessége

Magyarország sokszínű ország: állampolgárai eltérő értékrendek, világnézeti meggyőzések szerint élnek életüket. Magyarország Alaptörvénye szerint pedig "Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa." [VII. cikk (1) bekezdés].

Az Alaptörvény tehát védi a lelkiismereti szabadságot, amelynek része a világnézeti meggyőződés szabad formálása, megválasztása, kinyilvánítása vagy az attól való tartózkodás. Ez a szabadságjog a tanulókat, vizsgázókat, pedagógusokat is megilleti a nevelési-oktatási folyamatban, beleértve az értékelést – vizsgázást, vizsgáztatást – is. Ez a jog pedig kötelezettséget ró mindenkire, aki az állam nevében jár el, köztük a köznevelés és az állami értékelési mechanizmusok részvevőire, így a közoktatásban oktató pedagógusokra és az érettségi vizsga értékelőire is. Ez a kötelezettség abban áll, hogy a pedagógusok, értékelők a nevelési-oktatási tevékenységük során tartózkodni kötelesek a tanulók bármiféle világnézeti meggyőződéssel való azonosulásának előmozdításától, megkövetelésétől. Ahogy az Alkotmánybíróság korábban már kimondta, "az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiséget meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel." Továbbá: "A lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság külön is nevesített joga azt ismeri el, hogy a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül adott esetben a vallás az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele" [46/1994. (X. 21.) ABH, amelynek alkotmányértelmezése az Alaptörvényre is érvényes a 6/2013. (III. 1.) ABH fenyében].

Az érettségi vizsgának a Javítókulcsban közvetített követelményei ráadásul nem csupán a vizsgázás során sérthetik az egyes, az Alaptörvényben lefektetett értékekkel nem azonosuló vizsgázó tanuló, illetve a vizsgát értékelő pedagógus lelkiismereti szabadságát. Az érettségi vizsga követelményei az egész köznevelési rendszer kimeneti követelményeit rögzítik. Egy körültekintően szabályozott és felépített köznevelési rendszerben a lelkiismeretes, szakmailag megalapozott munkát végző pedagógus

a köznevelési folyamat korábban szakaszaiban is az érettségi követelményeit szem előtt tartva oktatja diákjait, és az érettségi követelményeinek teljesítéséhez szükséges ismeretek, készségek elsajátítását a folyamatos formatív és szummatív célú értékelések során egyaránt teszteli. Az érettségi vizsgafeladatokra felkészítő köznevelési rendszerben – a kifogásolt Javítási útmutató mellett – várható tehát, hogy a középiskolában tanító pedagógusok a tanulók korábbi, a magyar nyelv és irodalom tantárgyban mutatott teljesítményét is kénytelenek a vizsgára való hatékony felkészítés jegyében az alapján is értékelni, hogy az értékelt tanulói megnyilvánulás az Alaptörvényben lefektetett értékekkel élesen szemben áll-e. Ezzel pedig az érettségi vizsgáztatás során keletkező jogsértések továbbterjednek a köznevelési rendszer egészébe.

A köznevelési intézményekben oktató pedagógusok mint a Nemzeti Pedagógus Kar tagjai már a Pedagógus Etikai Kódex véleményezése során is olyan kiterjedt körben fejezték ki egyet nem értésüket azzal, hogy rajtuk az Alaptörvényben rögzített értékekhez való hűséget számon kérjék, hogy a Kar az erre vonatkozó követelményeknek a Kódexből való törlése mellett döntött.² Ez is azt mutatja, hogy az Alaptörvény értékeivel való összhangot az érettségi dolgozatok javítása során megkövetelő Javítókulcs nem csupán a vizsgázók, hanem a vizsgáztatók lelkiismereti szabadságát is komolyan sértené.

3.1.2. Jogállamiság

Magyarország független, demokratikus jogállam [Alaptörvény, B) cikk, (1) bekezdés]. A jogállamiság a jogi szabályozás elő annak tartalmától független követelményeket állít, beleértve a köznevelés és az érettségi vizsga jogi szabályozását. E követelmények közé tartoznak a következők:

Jogforrási hierarchia: A jogállamiság egyik alapvető követelménye, hogy a jogi szabályozás rendjében a hierarchia magasabb szintjén álló jogszabályok (pl. alaptörvényi rendelkezések) előírásait nem írhatja felül egy alacsonyabb szinten álló jogszabály (pl. rendelet). Mivel az érettségi követelményeit valamint a Nemzeti Alaptanterv tartalmi követelményeit rendeleti szinten szabályozzák, ezért a rendeleti szintű szabályozás nem mondhat ellent sem a köznevelési törvényben, sem pedig az Alaptörvényben rögzített világnézeti semlegességi feltételeknek, illetve a lelkiismereti szabadságból következő egyéb követelményeknek, tilalmaknak. A rendeleti szintű szabályozás értelmezési bizonytalanságait, amennyiben adódnak ilyenek, úgy kell feloldani, hogy azok a vonatkozó alaptörvényi és törvényi szintű szabályozással összhangban álljanak. Amennyiben tehát az érettségi követelményeit úgy értelmeznénk, mintha lehetőséget teremtenének a lelkiismereti szabadság törvényben nem előírt korlátozására, az a jogállamiság sérelmét okozná. (Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a vonatkozó rendeleti szabályozás valóban összhangban áll a magasabb szintű szabályozással, ezért nem következhet belőle az érettségi vizsgázó, vizsgáztató, vizsgaértékelő lelkiismereti szabadságának korlátozása.)

Jogbiztonság: Az érettségi javítási útmutatójában megállapított javítási útmutatás ugyanakkor nem szabhat meg olyan értékelési követelményeket, amelyek nem vagy akár nem egyértelműen következnek az érettségi vizsga követelményeit szabályozó rendeletből. Ezzel ugyanis sérülne a jogbiztonság alkotmányos követelménye, amelynek értelmében a jogi szabályozás személyi hatálya alá tartozó egyének jogai és kötelezettségei világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak kell legyenek. Se nem ronthatja, se nem javíthatja az érettségi vizsgán nyújtott teljesítmény értékelését olyan értékelési szempont, amelyről az érettségi szabályozást ismerő, annak ismeretében az érettségire felkészülő vizsgázó nem tudhatna.

² Ld. pl. itt: http://eduline.hu/kozoktatas/2015/10/15/tanarok_etikai_kodexe_valtozas_Z0Y9KY

Szintén sérti a jogbiztonságot, ha a jogi szabályozás személyi hatálya alá tartozó egyének jogai és kötelezettségei nem világosak, egyértelműek. Az Alaptörvényben lefektetett értékekkel való "éles szembenállás" nem tekinthető világos vagy egyértelmű normának: igen jelentős teret hagy az érettségi dolgozatot értékelő pedagógus szubjektív döntéshozatalának, bizonytalanságban hagyva mind a vizsgázót, mind pedig a vizsgát értékelő pedagógust a követelmény tartalmát illetően.

3.1. Az oktatási-nevelési folyamat világnézeti semlegességének a nemzeti köznevelésről szóló törvényben meghatározott követelménye

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (a továbbiakban: Nkt.) 3. § (3) bekezdése értelmében "Az állami és települési önkormányzati nevelési-oktatási intézményben az ismereteket, a vallási, világnézeti információkat tárgyilagosan, sokoldalúan kell közvetíteni, a teljes nevelés-oktatási folyamatban tiszteletben tartva a gyermek, a tanuló, a szülő, a pedagógus vallási, világnézeti meggyőződését [...]".

A fenti törvényi rendelkezés szerint "a teljes nevelés-oktatási folyamatban" tiszteletben kell tartani a gyermek, tanuló, szülő világnézeti meggyőződését. Egyrészt: mivel az érettségi vizsga a köznevelési folyamatot lezáró értékelés, ezért a nevelési-oktatási folyamat részének tekintendő. Az érettségi vizsga értékelésének tehát a nevelési-oktatási folyamat más részeihez hasonlóan tiszteletben kell tartania az érettségi vizsgát tevő tanuló – és természetesen a vizsgát értékelő pedagógusok – világnézeti meggyőződését. Másrészt az érettségi vizsgán természetesen csak a nevelési-oktatási folyamat részeként elsajátított képességek, készségek, valamint az e folyamatban megszerzett ismeretek kérhetők számon. Ezért még ha az érettségi vizsga – álláspontunkkal ellentétben – nem is lenne a köznevelési folyamat része, követelményei akkor sem terjedhetnének ki olyan nézetek elsajátítására, illetve olyan nézetekkel való azonosulásra, amelyeket kizárólag a világnézeti semlegesség elvét megsértő, s ezzel a gyermekek, tanulók világnézeti meggyőződését *nem* tiszteletben tartó nevelési-oktatási folyamat során lehetett volna elsajátítani.

Mindebből következik, hogy az érettségi tartalmi követelményei az Nkt. értelmében is tiszteletben kell tartsák az érettségi vizsgát tevő tanuló világnézeti meggyőződését, mégpedig azáltal, hogy egyetlen világnézeti meggyőződéssel sem azonosulnak, sem közvetetten, sem pedig közvetlenül, hanem világnézetiileg semleges tartalmi követelményeket írnak elő és kérnek számon.

3.2. A köznevelés Nemzeti Alaptantervben meghatározott feladata és értékei

A Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendeletnek a Nemzeti Alaptantervet tartalmazó melléklete (a továbbiakban: NAT) a köznevelés feladatáról és értékeiről szóló I.1. fejezetben úgy rendelkezik, hogy "A nevelési-oktatási folyamatnak és az oktatásnak mindenkor összhangban kell lennie hazánk *Alaptörvényével*, a jogállam rendjével, az élet és az emberi méltóság tiszteletének elvével, valamint az ezzel összefüggő lelkiismereti és vallásszabadsággal [...]".

Az összhang elvárása az alábbiak szerint értelmezendő. Egyfelől: a nevelési-oktatási folyamat elsősorban nem sérthet jogot, különösképpen alapvető emberi jogokat, amelyek – részben – az Alaptörvényben kerültek lefektetésre. A nevelési-oktatási folyamat célja továbbá nem lehet a jogállam alkotmányos rendjének illegitim eszközökkel való megdöntése, az erre ösztönző indoktrináció. Nem irányulhat a nevelés-oktatás a minden alkotmányos demokráciának legitimitást kölcsönző végső elv, az egyenlő emberi méltóság tiszteletének aláásására sem.

A nevelési-oktatási folyamat törvényes céljainak korlátozása nem jelenti azonban, hogy az Alaptörvény egyes elveivel, rendelkezéseivel kapcsolatos kritikai hangok ne jelenhetnének meg a nevelési-oktatási folyamat során. Éppen ellenkezőleg: a nevelési-oktatási folyamat céljaival összhangban a kritikai megközelítés elmélyíti, indoktrinált hit helyett racionális meggyőződéssé kovácsolja az emberi jogok és a demokratikus jogállamiság – vagyis az Alaptörvény világnézetileg semleges, legitím elvei, rendelkezései – melletti elköteleződést. Az Alaptörvény – a fentiekben leírtak szerint – azonban világnézetileg elkötelezett elveket, rendelkezéseket is tartalmaz, és a nevelési-oktatási folyamatnak sem célja, sem eszköze nem lehet az ezen elvek, rendelkezések melletti elköteleződés, vagy általánosságban az Alaptörvény világnézetileg elkötelezett szellemisége melletti elköteleződés fejlesztése. Azaz a köznevelés NAT-ban rögzített feladataira, értékeire, tartalmára és módszerei vonatkozó általános elvekből sem következik, hogy ilyesfajta elköteleződés számon kérhető lenne a tanulókon.

Másfelől: az Alaptörvény világnézetileg elkötelezett elvei, rendelkezései melletti elköteleződés nem csupán az Alaptörvénnyel való összhang elvárásának helyes értelmezése szerint nem lehet célja vagy eszköze a nevelési-oktatási folyamatnak. Éppen a NAT hívja fel a figyelmet arra, az Alaptörvényben biztosított jogoknak és az Nkt. előírásainak megfelelően, hogy a nevelési-oktatási folyamat egészének összhangban kell lennie a gyermekek, tanulók, szülők lelkiismereti szabadságával is. Ebből egyenesen következik az Alaptörvény világnézetileg elkötelezett elveivel, rendelkezéseivel, szellemiségével való azonosulás tilalma a köznevelési folyamat tartalmában és e tartalom tanulók általi elsajátításának értékelése során.

A NAT fejlesztési területeinek, nevelési céljainak (I.1.1.) egyike az állampolgárságra, demokráciára nevelés. Természetesen az ezen a területen végzett, fejlesztő célú nevelés-oktatás üdvözlendő része a "demokratikus jogállam, a jog uralmára épülő közélet működésének" elsajátítására irányuló oktatás, amelynek egyik eleme lehet az Alaptörvény ismerete. Ezentúl az említett nevelési cél legitím része az Alaptörvény világnézetileg semleges rendelkezéseivel való azonosulás kialakítása. A fentiek értelmében azonban e nevelési célra hivatkozva az oktatás-nevelésnek nem képezheti tartalmi elemét, illetve a tanulmányi teljesítmény értékelésének szempontját az Alaptörvény világnézetileg elkötelezett elveivel, rendelkezéseivel, szellemiségével való azonosulás fejlesztése, illetve az ebben elért siker.

3.3. A Nemzeti Alaptanterv műveltségi területenkénti követelményei

3.3.1. Magyar nyelv és irodalom

A NAT II.3.1. Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladatainak meghatározásakor a "3. Írás, szövegalkotás" témakörön belül a 9–12. évfolyam számára követelmény a "Szövegalkotás a társadalmi (közösségi) élet minden fontos területén a papíralapú és az elektronikus műfajokban." A "7. Az ítéliképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történelmi érzék fejlesztése" témakörön belül a 9–12. évfolyam számára előírt tartalom az "Ígény a társadalmi, közösségi és egyéni konfliktusok háttérének megértésére, a morális gondolkodásra és ítéletalkotásra."

Ezek a fejlesztési feladatok előirányozzák a közéleti témákban történő írásos véleményformálás, szövegalkotás fejlesztését, oktatását, majd számonkérését. A fejlesztés, értékelés pedig kiterjedhet olyan szövegek megalkotására is, amelyek tartalmi eleme az alkotott szöveg közéleti tárgyának érvelésalapú morális értékelése is. A nevelés-oktatás azonban nem irányulhat valamely világnézeti elköteleződés, vallás értékítéletével összhangban lévő gondolkodás, ítéletalkotás fejlesztésére, illetve a valamely világnézeti elköteleződés, vallás értékítéletével összhangban lévő gondolkodás, ítéletalkotás nem is kérhető számon a tanulón. Az idézett fejlesztési feladatok egyrészt *általánosságban* a bizonyos műfajú és tárgykörű szövegalkotás képességének fejlesztésének írják elő, a szövegben elfoglalt

álláspontra való tekintet nélkül. Másrészt a fenti fejlesztési feladatok *általánosságban* az érvelésalapú, reflektált morális gondolkodásra, ítéletalkotásra való igény kifejtését tűzik ki célul, *tekintet nélkül arra*, hogy a morális gondolkodás eredményeképp hozott ítéletek összhangban állnak-e valamely világnézeti elköteleződés, vallás értékítéleteivel, s így az Alaptörvény világnézeti elkötelezett elveivel, rendelkezéseivel.

3.3.2. Ember és társadalom

A NAT II.3.4. Ember és társadalom műveltségi terület közműveltségi tartalmainak meghatározásakor (ugyanott, c) pont) a történelem fejlesztési terület kronologikus témái között találjuk a következőt is: "11.4. Az Alaptörvény, a jogállamiság intézményei a mai Magyarországon".

Az Alaptörvény tartalmával, keletkezésének történetével, az Alaptörvényben létrehozott intézmény- és jogrendszerrel kapcsolatos leíró, magyarázó jellegű ismeretek természetesen nem sértik a köznevelési folyamat világnézeti semlegességét. Ellenkezőleg: az erről szóló hiteles, pontos, világnézeti, politikai elköteleződéstől független ismeretek a köznevelés elengedhetlen részét képezik.

A leíró, magyarázó jellegű ismeretek azonban egyszersmind kijelölik az idézett téma tartalmi követelményeinek határait is. Az Alaptörvény tartalma, története, illetve a benne létrehozott intézmény- és jogrendszer ismeretének követelménye *nem* foglalja magában az Alaptörvényben megjelenő, világnézeti elkötelezett elvekkel, rendelkezésekkel való azonosulást – épp úgy, ahogy például ugyanezen tantárgy tartalmi előírásai között a "2. Antikvitás" kronologikus téma "2.1. Az ókori görögök: istenek, hősök, tudósok, művészek és az olimpia" c. altémája sem értelmezhető úgy, mint ami a görög hitvilággal való azonosulást, az ókori görög istenekben való hitbeli meggyőződés kialakítását várná el a gyermekektől, tanulóktól.

A NAT tehát az e műveltségi területhez tartozó tantárgyak – így a történelem, társadalomismeret, erköstan – oktatása során nem írja, és persze nem is írhatja elő az Alaptörvényben lefektetett összes értékkel való azonosulást. Éppen ezért a tantárgyi teljesítmény értékelése – sem az érettségi vizsgán, sem bármely korábbi, a nevelési-oktatási folyamat részeként a tanuló teljesítményét értékelő számonkérés (például dolgozat, felelet, osztályozó vizsga stb.) – során az Alaptörvényben lefektetett világnézeti elkötelezett értékekkel, rendelkezésekkel vagy általánosságban az Alaptörvény szellemiségével való azonosulás nem kérhető számon. Az Alaptörvényben lefektetett világnézeti elkötelezett értékeket, rendelkezéseket vagy általánosságban az Alaptörvény szellemiségét kritizáló vélemény pedig pusztán e kritikai tartalmánál fogva nem értékelhető alacsonyabb teljesítményként, mint az e kritikai tartalmat nélkülöző, más tekintetben azonos színvonalon kifejtett, az értékelés szempontjainak azonos szinten megfelelő tanulói véleménynyilvánítás.

3.4. Az érettségi vizsga tantárgyi követelményei

3.4.1. Magyar nyelv és irodalom

A magyar nyelv és irodalom vizsgatárgyhoz készített, emelt szintű érettségi mintafeladatok "Reflektáló szövegalkotási feladat"-ot tartalmaznak a 33/2015 (VI. 24.) EMMI rendelet 1. melléklete szerint. A melléklet az emelt szintű érettségi magyar nyelv és irodalom írásbeli feladatlapjának értékeléséről a következőképp rendelkezik:

"A javítási-értékelési útmutató címszavakban közli a megoldás lehetséges tartalmi elemeit és az ettől való eltérés lehetőségét. A vizsgázó teljesítményének értékelését nem befolyásolhatja sem az, ha az értékelő személyes értékítélete eltér a feladatban tárgyalt probléma, kérdés, jelenség általánosnak

tekinthető megítélésétől, sem az, ha a vizsgázó véleménye eltér az általánosnak tekinthető megközelítéstől."

A melléklet kifejezetten a reflektáló szövegalkotás minősítésének szempontjait és értékelését mindössze az alábbi szempontokkal, majd az ezekhez rendelt, maximálisan elérhető pontszámokkal határozza meg:

"A javító tanár által megállapított pontszám jelzi a reflektáló feladat értékelésének tartalmi, szerkezeti, nyelvi pontszámait a következő kritériumok szerint:

*Tárgyi tudás, általános tájékozottság
Problémaérzékenység, gondolatgazdagság
Gondolatmenet, szövegfelépítés
Nyelvi igényesség"*

Az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet módosításáról szóló 36/2015. (III. 6.) Kormányrendelet által meghatározott, magyar nyelv és irodalom tantárgy érettségi vizsga általános tartalmi követelményei a szövegalkotás témakörében / képességére vonatkozóan is kizárólag az alábbiakra szorítkoznak, mind közép-, mind pedig emelt szinten:

"Olvasottságon alapuló tájékozottság és személyes vélemény megfogalmazása különböző elvárások szerint.

Különböző típusú, műfajú és célú szövegek alkotása adott témában. Kiemelten fontos: érvek felsorakoztatása, vélemény, reflektálás megfogalmazása, valamint műalkotások bemutatása, értelmezése.

Gyakorlati írásművek normáinak alkalmazása.

A köznyelvi norma alkalmazása, biztos helyesírás, rendezett, olvasható íráskép, az önellenőrzés képességével."

Az OFI mintafeladatsoraihoz készült javítókulcsok tehát az Alaptörvényben lefektetett értékek kritikájának alacsonyabb minősítésére való felhívással, az azokkal való (legalább implicit) azonosulás követelményével kifejezetten megszegik a vizsgatárgy miniszteri rendeletekben meghatározott értékelési szabályait. Ezzel egyfelől súlyosan sértik a leendő, hasonló javítókulcs szerint értékelt teljesítményű vizsgázók, valamint az értékelési szemponttal egyet nem értő, a feladatlapokat értékelő pedagógusok lelkiismereti szabadságát. Másfelől a jogbiztonságot mint alapvető jogállami értéket ássa alá, hogy az érettségi vizsgák – a mintafeladatsorok javítókulcsának tanulsága szerint – olyasmit is számon kérnek a vizsgázóktól, ami nem szerepel a vizsga rendeletekben szabályozott követelményei között.

3.4.2. Történelem

A NAT-ban a történelem fejlesztési terület kronologikus témái között megjelenő, az Alaptörvényre vonatkozó tantárgyi tartalom nem jelenik meg explicit módon az érettségi követelmények között sem. A NAT az említett tartalmi követelményt a "11. A globalizálódó világ és Magyarország" témakörön belül helyezi el, amelynek az érettségi témakörei közül közép- és emelt szinten egyaránt a "10. A jelenkor (1945-től napjainkig)" témakör "A globális világ sajátosságai" altémája feleltethető meg elsősorban. Ez az altéma azonban nem nevesít tartalmi követelményként az Alaptörvénnyel kapcsolatos semmilyen ismeretet, és különösen nem az Alaptörvényben lefektetett értékekkel való bármiféle azonosulást. A történelem tantárgyból közzétett új mintafeladatok és javítókulcsaik álláspontunk szerint ennek megfelelnek.

3.4.3. Társadalomismeret

A 36/2015. (III. 6.) Kormányrendelet a társadalomismeret középszintű érettségi általános követelményei között "3. Állampolgári ismeretek" témakörön belül a "3.2. Intézményrendszer" címszó alatt a tematikus követelmények között sorolja a következőket: "Magyarország Alaptörvénye. A törvényhozó hatalom rendszere. A végrehajtó hatalom rendszere. A köztársasági elnök szerepe. Politikai pártok." Ugyanezen vizsgatárgy emelt szintű tartalmi követelménye, ugyanezen témakör és címszó alatt "Magyarország Alaptörvényének létrejötte. Az államhatalmak elválasztása."

A korábban kifejtettek szerint e vizsgakövetelmények leíró, magyarázó jellegű történeti illetve társadalomtudományos ismereteket követelnek meg a vizsgázótól. Az Alaptörvényben lefektetett, világnézetileg elkötelezett értékekkel való azonosulást nem követelik vagy követelhetik meg, és ezen értékek illetve általánosságban az Alaptörvény szellemiségének elutasítását nem tiltják, tilthatják meg. Mivel e tárgyban mintafeladatsor illetve javítókulcs egyelőre nem áll rendelkezésre, az e követelménynek való megfelelésüket nem állt módunkban vizsgálni.

4. Javaslatok

A fentiek fényében javasoljuk, hogy a jogsértések megelőzése érdekében a kifogásolt szövegrész helyébe az érintett mintafeladatsorok javítókulcsában a következő szövegrészt helyezték, törölve a jelzett szakaszt:

"Figyelem! Az értékelés eredménye nem függhet a válaszadó és az értékelő világnézetétől, erkölcsi állásfoglalásától vagy vallási nézeteitől—~~kivéve természetesen azokat a nézeteket, amelyek a Magyarország Alaptörvényében lefektetett közös értékekkel élesen szemben állnak.~~"

A Javítókulcs e levélben tárgyalt része ezzel az egyszerű módosítással megfeleltethető a jogszabályi követelményeknek.

Javasoljuk továbbá, hogy a reflektáló szövegalkotási feladatok vizsgázók számára készített feladatléírása minden esetben tartalmazza a következő explicit felhívást:

"Figyelem! Az Ön válaszában értékelése során az értékelő pedagógus nem veheti figyelembe a válaszban megnyilvánuló értékelő világnézetet, erkölcsi állásfoglalást, vagy vallási nézeteket. Válaszában tetszőleges értékelő világnézetre vagy vallási nézetre támaszkodhat, és bármilyen erkölcsi állásfoglalást kifejthet."

Kérdéseikre, megjegyzéseikre örömmel válaszolunk.

Budapest, 2015. október 21.

Üdvözlettel,

Mráz Attila
programvezető

Tanszabadság Program
Társaság a Szabadságjogokért